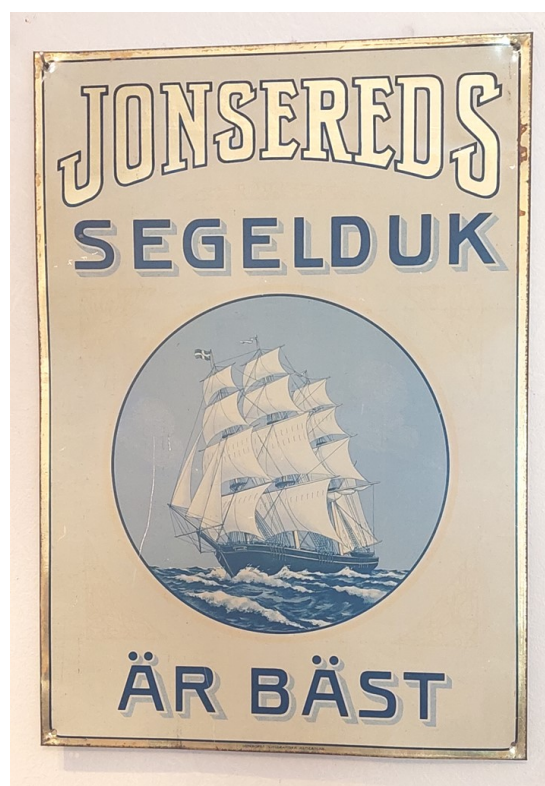

Jonsered fabriker – en tidig fabrikshistoria

Årsmötet inleddes med en guidad tur vid Jonsereds fabriker med start i fabriken gamla lokalkontor, numera Jonsereds hembygdsförenings lokal, där disponens skrivbord ännu går att skåda. Hjördis Fohrman, föreningens ordförande, tog oss tillbaka till en av Sveriges tidigaste industrietableringar. I början av 1830-talet slogs den första pålen ner i leran.

Det var två skottar, William Gibson och Alexander Keiller, med intresse för textil och mekanik som såg möjligheter att etablera fabrik i Jonsered. Marken vid Sävån består till största delen av blålera vilket krävde extra pålning för byggnaderna, men det var kraften som var själva grejen. Nivåskillnaden mellan sjön Aspen och Sävån hade en fallhöjd på hela nio meter. Det räckte att få snurr på flera stora vattenhjul som gav energi nog att driva de maskiner som sen skulle komma.

Produktionen var från början inriktad på att spinna lin och hampa och väva segelduk. Genom industrialiseringen expanderade sjöfarten och behovet av segel sågs som en framtidsbransch. Med dagens ögon borde projektet vara dömt att misslyckas eftersom det inte gick att få tag på maskiner. Det rådde sträng sekretess kring dåtidens utländska textil-teknik och sådan mekanik fanns inte att köpa på marknaden.

Reklambild för Jonsereds främsta produkt: Segelduk

Jonsereds skapelseberättelse är en berättelse om tilltro till den egna förmågan. Fabrikerna startar i princip med att anlägga mekanisk verkstad, smedja, gjuteri och snickeri – allt för att kunna tillverka delar och bygga sina egna spinneri- och vävmaskiner. Sedan kopplas remmar till vattenhjulen och produktionen är igång.

På bara några decennier är Jonsered befolkad och industrin slukar arbetskraft. Barn, kvinnor och män överlämnar sina liv åt bruket med arbetsdagar som börjar klockan fem på morgonen och slutar klockan åtta på kvällen.

Kalla vintrar med isläggning kunde vattenhjulen stå stilla liksom under regnfattiga somrar vilket innebar kortare arbetsdagar med mindre i lönekuvertet. Den nya sjukdomen heter textildammslunga.

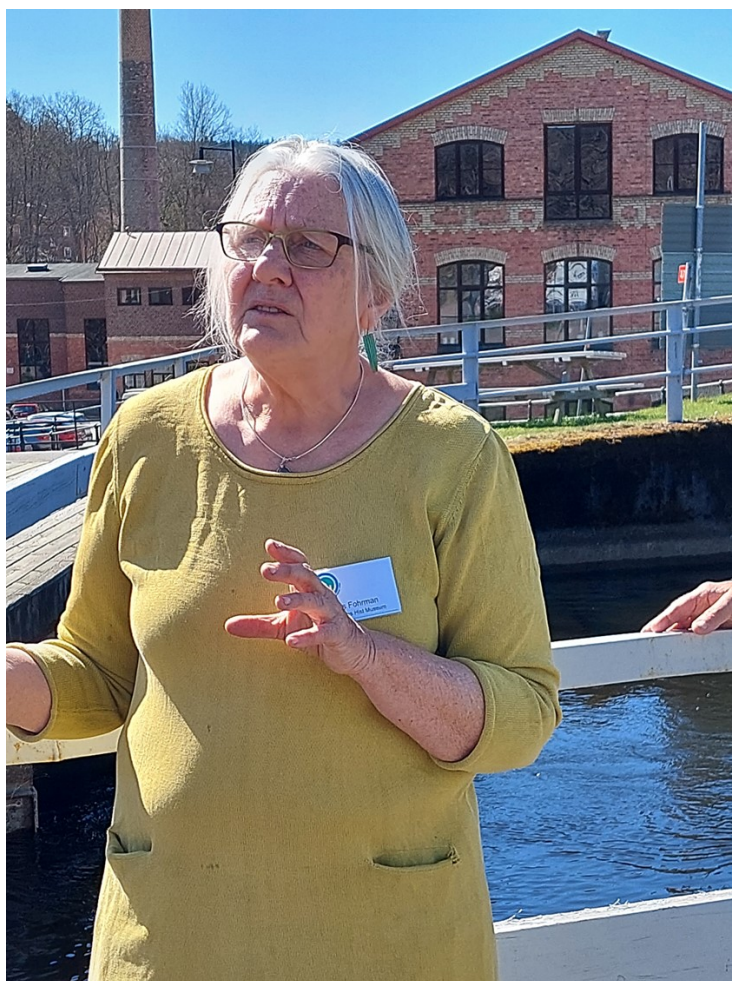
Allt eftersom produktionen diversifierades kompletterades linet och hampan med bomullsfibrer och jute. Mer blålera fick grävas upp och brännas till tegel för att bygga nya fabriks hus. Andra produkter från Jonsered som vi känner igen är presenning, brandslang, drivremmar, mjölsäckar, kolsäckar, linoleummattor, takduk... Genom att fabriken ägde egen verkstad/gjuteri, som kunde tillverka maskiner, hakade Gibsönerna därefter på den växande skogsindustrin i Norrland på 1860-talet. Initiativet utvecklades till de produkter från Jonsered som vi i dag bäst känner till: motorsågar och träbearbetningsmaskiner. Jonsered lades ner 1979.

Jonsered's fabriker etablerades där det fanns vattenkraft. Rören på bilden visar den plats där ett vattenhjul fångade rörelseenergi i begynnelsen.

Jonsered's hembygdsförening har utvecklat en intressant skyltpromenad runt fabriksområdet med 30 tavlor med korta texter och QR-kod med fördjupningar. Genom att abonnera på Goggle Analytics för en rimlig kostnad får föreningen statistik över antal visningar för varje skylt. För år 2022 är sammantaget 14.288 inskanningar rapporterade.

Hjördis Fohrman guidar vid Jonsereds fabriker.

”Jonsered var en av de tidigaste mekaniserade fabrikerna i Sverige. Flera textilfabriker byggda på maskinteknik grundades ungefär samtidigt som Jonsered. Men de ”räknas” inte när man talar om den svenska industrialiseringen,” förklarar Hjördis Fohrman.

”Då talar man om trävaruindustrin dvs sågverken. Textil var ju en massa kvinnor och deras slit på fabriker uppmärksammades inte, vilket jag retar mig på.”

KARIN ASKBERGER

230428